

VODNIK po arhivskom građivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu: 1918–1947. Redakcija France M. Dolinar (et. al.); avtor uvoda France M. Dolinar. – Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1992. – (Publikacije Arhiva Republike Slovenije, Vodniki; 2. 565 str)

Ovaj Vodič kroz arhivsku građu Središnjeg državnog arhiva u Rimu (Archivio Centrale dello Stato) rezultat je zajedničke suradnje slovenskih i hrvatskih arhivista, koji su u okviru kulturne suradnje s Republikom Italijom radili na evidentiranju arhivske građe značajne za hrvatsku i slovensku povijest. Zamisao za taj projekt dala je Ema Umek, arhivski savjetnik i kasnije ravnateljica Arhiva Republike Slovenije. Ona je bila i njegov koordinator. Redakcija izrađenih popisa povjerena je kasnije dr. F. M. Dolinaru. Prvotna je nakana bila da taj Vodič zajedno izdaju Arhiv Republike Slovenije i Arhiv Hrvatske. Zbog toga nas čudi naslov koji je dan Vodiču, u kojem je naglasak stavljen na »povijest Slovenaca« i »drugih naroda bivše Jugoslavije«. To više što je obrađena građa Središnjeg državnog arhiva u Rimu za razdoblje 1918–1947. dakle u vrijeme kada je s dijelom Slovenije i dio Hrvatske (Istra osim Kastva, Zadar s okolinom, otoci Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža) sve do 1941. bio pod talijanskom upravom. Talijanska uprava se Rimskim ugovorima 1941. proširila i na druge dijelove Hrvatske (znatan dio Hrvatskog primorja, dio Gorskog kotara, Dalmaciju od Zadra do Splita, te sve jadranske otoke osim Paga, Brača i Hvara), a okupacijom i na druge dijelove Dalmacije. Samo usputno se u fondovima Središnjeg državnog arhiva u Rimu mogu naći podaci za »druge narode bivše Jugoslavije«. Uostalom, arhivisti drugih republika bivše Jugoslavije nisu se uključili u taj projekt nego su (što je i razumljivo) evidentirali arhivsku građu u Arhivu vanjskih poslova Italije.

Vodič je najvećim dijelom nastao na temelju arhivskih obavijesnih pomagala izrađenih za građu toga Arhiva, a koja su bila dostupna istraživačima. Cjelovitost informacija ovoga Vodiča uvjetovana je kvalitetom obavijesnih pomagala koja su služila kao podloga pri izradi evidencija. Ta činjenica razjašnjava i različitu razinu i neujednačenost informacija o našim krajevima u pojedinim fondovima u ovome Vodiču, što valja imati u vidu prilikom njegove upotrebe. Dok su za pojedine fondove izrađeni analitički popisi ili detaljne kartoteke, za neke su dostupni samo sumarni popisi ili čak samo zapišnici o primopredaji građe arhivu. Za veoma mali broj fondova evidencija je učinjena na temelju uvida u građu, i to isključivo u slučajevima kada nije bilo nikakvog obavijesnog pomagala (npr. za fond Ministero delle terre liberate: Direzione generale danni di guerra. Ufficio riparazioni belliche, 1919–1934). U inventarima za neke fondove predmeti nisu iskazani prema mjestima, pa se stoga nije moglo ni utvrditi kojim dijelom sadrže arhivsku građu za naše krajeve.

Ovaj Vodič zbog toga valja koristiti kao putokaz za rad u Središnjem državnom arhivu u Rimu i ne smije se uzeti kao potpuna informacija o svojoj građi, potrebnoj istraživačima hrvatske i slovenske povijesti za razdoblje 1918–1947. Polazeći od osnovnih podataka koje sadrži ovaj Vodič i oslanja-

jući se na druga obavijesna pomagala Središnjeg državnog arhiva, istraživač mora posegnuti za detaljnim (registraturnim) pomagalima kako bi došao do građe koja mu je potrebna u znanstvenom istraživačkom radu. Posebno valja upozoriti da on ne sadrži nikakve obavijesti o fondovima koje čuva Središnji državni arhiv u Rimu za razdoblje od ujedinjenja Italije (1869) pa do propasti Austrougarske Monarhije (1918). Premda u tom razdoblju dijelovi Slovenije i Hrvatske nisu bili pod istom upravom, brojne političke, kulturne i gospodarske veze ostavile su traga i u arhivskoj građi koju će također biti potrebno jednom evidentirati.

F. M. Dolinar je izrađene popise redigirao, u pojedinim slučajevima i provjerio te usporedio s inventarima/popisima što su ih naknadno (nakon osnovnog rada na projektu) izradili arhivisti Središnjeg državnog arhiva u Rimu. On je ujedno sve popise usporedio s novoizrađenim »Inventarom (svih) inventara« (Guida Archivio Centrale dello Stato), koji je preuređen 1990. i pruža obavijesti o svim arhivskim pomagalima izrađenim za fondove toga Arhiva.

U Uvodu F. M. Dolinar daje strukturu Vodiča, kratki historijat Središnjeg državnog arhiva (6) i najbitnije podatke o povijesti pojedinih ustanova (institucija) čijim je djelovanjem nastala arhivska građa koja se u Vodiču evidentira sa signaturama (brojevima) inventara za pojedine fondove (7–13). Za detaljnije obavijesti o samome Arhivu i o povijesti središnjih državnih ustanova F. M. Dolinar upućuje na Opći vodič talijanskih državnih arhiva (Guida generale degli Archivi di Stato Italiani). 1. svezak (A–E), Rim 1981, 33–295. I popisi građe u ovome Vodiču usklađeni su i označeni istim brojevima kako se nalaze u Guida generale (1–55).

Nakon uvodnog dijela redaktor je donio pregled »Inventara (svih) inventara« (Guida Archivio Centrale dello Stato) koji istraživaču pruža prvu informaciju o strukturi Središnjega državnoga, ali samo za fondove/serije iz kojih je evidentirana građa. Ta »Guida Archivio Centrale« sadrži popis serija za pojedine fondove, količinske pokazatelje i signaturu (broj) izrađenog arhivskog obavijesnog pomagala (inventara).

Popis evidencija izrađen je po jedinstvenom nacrtu. Najprije se donosi broj inventara i naznaka vrste »predložka« na temelju kojeg je izrađena evidencija, što redaktor naziva »kvalitetom popisa«. Vrste predložaka redaktor je podijelio na četiri skupine: I – inventar; P – primopredajni zapisnik ili sumarni popis; K – kartoteka ili knjiga; G – građa. Zatim dolazi osnovni broj (koji je usklađen s brojem koji ima tiskana Guida generale). Slijedi naslov fonda (kako je naznačen u inventaru), raspon godina i broj strana inventara. Kada je kao »podloga« za izradu evidencije korištena kartoteka ili građa, onda je i to naznačeno. Evidencije – popisi su na talijanskom jeziku (kako stoje u predlošku).

Opseg evidencije bitno je uvjetovan predloškom. Kao primjer navodimo fond »Presidenza del Consiglio dei ministri: Ufficio Centrale per le Nuove Provincie, 1919–1922«. Ovaj fond ima i sažetije popise (inventare), ali je podrobno obrađen jer se velikim dijelom odnosi na hrvatsko i slovensko područje. Popis je izrađen na temelju kartoteke i obuhvaća u ovome Vodiču str.

38–238, nešto manje od polovice knjige. Ostale evidencije su znatno kraće, jer su načinjene na temelju sumarnijih pregleda i inventara.

U dodatku su iskazani inventari fondova iz kojih nije vidljivo da li sadrže arhivsku građu za naša područja (str. 527–539). Na kraju knjige dodan je i popis svih pregledanih inventara pri čemu su sa zvijezdicom (*) naznačeni inventari iz kojih nije bilo moguće utvrditi da li sadrže izvore za hrvatsku i slovensku povijest. Knjizi je dodano i kazalo mjesta.

Kao što je i sam redaktor istaknuo u uvodu, »unatoč brižnom lektoriranju« u tekstu su ostale pojedine greške, posebno u pisanju imena mjesta. Na izradi evidencija radilo je 9 arhivista, što je očito imalo utjecaja na neujednačenost ispisa. Šteta što se redaktor nije opredijelio za ujednačavanje pisanja imena mjesta, bez navođenja inačica, koje su u nekim slučajevima očito strojopisne greške (kao npr. Cattoro umjesto Cattaro, Sussa umjesto Sussak, Boscagnazza umjesto Boccagnazzo). U kazalu mjesta moglo se ostati kod jedne, ispravne inačice pisanja naziva pojedinih lokaliteta, to više što se ne radi o nekim dvojbеним nazivima (što je slučaj za ranija vremenska razdoblja). Redaktor je uložio maksimalni napor da donese slovenske i hrvatske nazive mjesta, iako su se i tu potkrale neke greške (koje mogu biti i tiskarske, kao npr. Bokonjac umjesto Bokanjac, Suntamišćića umjesto Sutomišćića, Uljan umjesto Ugljan). Iz samoga konteksta je dvojbено da li je u nekim slučajevima (na str. 269–271, 276, 316 i 428) riječ o Dubrovniku kada se navodi lokalitet Ragusa (što može biti i grad na Siciliji). No takve greške gotovo da je i nemoguće izbjeći u ovako opsežnom radu.

Ova knjiga je rezultat rada svih sudionika u projektu koji su, kako ističe i sam redaktor, »satima i satima, često pod izuzetno lošim uvjetima prosjedili u čitaonici arhiva i sa svom strpljivošću ispisivali sve ono, što su smatrali značajnim za povijest našega naroda«. Valja napomenuti da prema propisima koji se strogo poštuju u talijanskim arhivima, nije bilo moguće dobiti kopije neobjavljenih inventara. Tome treba dodati i veliki doprinos redaktora koji je konačno redigirao i uobličio sav taj trud u knjizi koja će kao »putokaz« biti vrijedno pomagalo svima koji će istraživati hrvatsku i slovensku povijest u Središnjem državnom arhivu u Rimu. Isto tako, ona je i »putokaz« za sustavno mikrosnimanje arhivske građe iz tog Arhiva. To posebno vrijedi za područje Istre, za koju je iz toga vremena razmjerno slabo sačuvana druga arhivska građa lokalnog značaja. Potrebno je ipak upozoriti da svi koji se budu služili ovim Vodičem moraju biti svjesni njegove nepotpunosti i ograničenosti. Nastao je na temelju već izrađenih obavijesnih pomagala ili kartoteka, pa s obavijesnog gledišta u sebi nosi sve prednosti i nedostatke prethodnoga rada talijanskih arhivista koji su radili na obradi arhivske građe središnjih upravnih ustanova Republike Italije.

Josip Kolanović